

Narratív struktúra, diskurzustípusok, textualizációs stratégiák: elbeszélések a szegénységről

Az elemzés módja

Az elemzés két olvasatot tartalmaz. Az első a szöveg narratív szerkezetét, a második a narratívumokban alkalmazott textuális stratégiákat mutatja be. Az elemzés módjából adódóan egyes megállapítások megismétlődhetnek különböző összefüggésekben. Az olvasatokban a fogalmakat akkor definiálom, ha azt feltételezem, hogy nyelvhasználatom eltérhet az általános, elterjedt meghatározásoktól. Az elemzés végén szükségesnek tartottam a narratív struktúra, a diskurzustípusok és a textualizációs stratégiák összefüggéséről néhány olyan megállapítás megfogalmazását, amelyek a szövegkonstruálás folyamatát magyarázzák. Írásom tárgya Bodó Julianna és Oláh Sándor *Így élünk. Elszegényedési folyamatok a Székelyföldön* címmel, a Keresztény Segítség Alapítvány megbízásából készült, 1997-ben megjelent tanulmánygyűjteménye. A tanulmányok szerzőinek többsége a csíkszeredai Kulturális Antropológiai Műhely kutatója, mellettük megtaláljuk a szegénységgel és a szegénységgel összefüggő problémákkal rendszeresen érintkező értelmiségieket, és a keresztény karitásztisztviselőjét. Az utóbbi szerzőtípus társadalmi státusza azonban összetett, mert végzettsége alapján elhelyezhető a társadalomtudományok professzionális művelői között, egyszersmind a regionális politikai elit tagja, és egyben hivatali alkalmazott.

A narratív struktúra

A tanulmánygyűjteményben a bevezetés funkcióját *Az Olvasóhoz* szóló szerkesztői tematizáció¹ látja el, amelyben a társadalmi egyenlőtlenségek termelődése és a szegénységről, elszegényedésről zajló társadalmi diskurzus termelődése közötti megkülönböztetés után a társadalmi diskurzus aktuális rendszere az értelmezés tárgya. A társadalmi diskurzusban a domináns diszkurzív gyakorlat védekező és kizáró, és olyan

---

¹Bodó Julianna – Oláh Sándor: *Az Olvasóhoz*. In Bodó Julianna és Oláh Sándor (szerk.): *Így élünk. Elszegényedési folyamatok a Székelyföldön*. Csíkszereda, 1997, Pro-Print, KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, 7–10.

értelmezési rácsot kínál fel, olyan mentális sémákat működtet, támogat, amelyek a társadalom negatív strukturális mechanizmusait tartják fenn. A diszkurzív csapda felismerése az értelmező diskurzus olyan átalakítását kényszeríti ki, amely a tapasztalást tekinti bázisának, teret enged nem mérhető komponenseinek és a kis léptékű, saját szegénységdiskurzusoknak.

Biró A. Zoltán – Biró Albin *Elszegényedési folyamatok a Csíki-medencében* című tanulmánya² önmeghatározásában értelmezési keretet nyújt az idős és szegény lakosság helyzetének elemzéséhez, fogalmi hálózatokat vizsgál empirikus tapasztalatokra vonatkoztatva, megközelítési szempontokat keres, a szociális hálók állapotának változásait kutatja, felméri egy „belső szociálpolitika” lehetőségeit. Az elszegényedési folyamatok hátterét a lokális kapcsolatrendszerek átalakulásában fedezi fel, és a jövőre irányulva egy átfogó segélyezési stratégia kiindulópontjait fogalmazza meg. Oláh Sándor *A székelyföldi elszegényedésről* című írásának³ mottója egy Pierre Bourdieu-től származó idézet: „Az elveszett jelenért nincs kárpótlás.” Oláh Sándor a romániai általános társadalmi helyzetkép után Székelyföldet mint periférikus régiót írja le, és a régió közelmúltjából az elszegényedés történetét tárja elénk. Tereptapasztalatai alapján külön tömbként érzékelteti és tagolja a városi elszegényedő rétegeket, a nyugdíjasokat, a fizikai foglalkozásúakat és az alkalmazottakat, a munkanélkülieket, és az elszegényedő falusi társadalom szerkezeti folyamatainak vázlata után a hátrányos helyzetű falusi csoportokat, a termelészövetkezeti nyugdíjasokat, a volt állami alkalmazottakból rekrutálódó munkanélkülieket, majd azonosítja a falusi keresők és a falusi fiatalok depriváltóságának összetevőit. Oláh Sándor *Láthatatlan elszegényedés* című esettanulmánya⁴ egy székelyföldi falusi háztartás alkalmazkodási stratégiáiról számol be a romániai gazdasági recesszió idején, a kilencvenes évek közepén. A mikroszintű folyamatok elemzését, a narratív eset leírását a fogalmi rendszer, a szempontok és relevanciák meghatározása előzi meg és a következtetések megfogalmazása követi.

Gagyí József „*Nincs itt szegénység...*” című írása⁵ is esettanulmány, egy székelyföldi parasztfalut mutat be a falu történetének szerzői narrációja, személyes megfigyelések, a falu történéseiben való részvétel, különböző családi és személyes élettörténetek, életstratégiák, közösségi szabályok, beszélgetés szekvenciák, érvényesnek elismert szentenciák és mindennapi események bemutatásának segítségével. A falusi tabló egyik szereplőjének állításával – „...itt nem volt szegény ember, ma sincs, s nem is lesz!” – szemben áll a szerző megállapítása: itt a „szegények: valamilyen formában közösségen

² Biró A. Zoltán – Biró Albin: *Elszegényedési folyamatok a Csíki-medencében*. In i. m. 11–42.

³ Oláh Sándor: *A székelyföldi elszegényedésről*. In i. m. 43–66.

⁴ Oláh Sándor: *Láthatatlan elszegényedés*. In i. m. 67–89.

⁵ Gagyí József: „*Nincs itt szegénység...*”. In i. m. 91–108.

kívüliek.” Túros Endre *Pista bácsi* című esettanulmánya⁶ Pista bácsi élettörténetének többszöri újragondolása, megírása, átírása és értelmezése személyes megfigyelések, tereptapasztalatok és környezetének, falubelijeinek ítéletei és előítéletei alapján egy évtizeddel halála után, történetébe kapcsolva feleségének, Katica néni életének mozaikjait, amelynek kulcsmozzanatai a kirekesztettség, a szegénység legyőzése, a társadalmi elismertség megszerzése és a törekvéseket megjelenítő szimbólum, egy saját ház megalkotása és továbbörökítése. Demeter Annamária *Szegényedés, gazdagodás* című írása⁷ szintén esettanulmány: B. A. élettörténetének lejegyzése, amelyben az elbeszélés az elszegényedés és a gazdaggá válás történetdarabjainak váltakozására épül fel.

Elekes Zoltán *Időskor, elszegényedés és szociális gondozás* című tanulmánya⁸ az életkor problematika konceptualizálása a tradicionális/modern kategorizálás mentén, a demográfiai átmenet értelmezése, Románia és Hargita megye demográfiai rendszerének statisztikus vázlata, és az idősgondozás helyzetének bemutatása Romániában és Hargitában. Dr. Gagyi Lidia „*A tudó nem fáj...*”, *Tuberkulózis és szegénység összefüggései* című írása⁹ a szegények betegségévé vált tuberkulózis szociálökonomiai státuszát határozza meg a betegség történeti orvosi értelmezése, területi statisztikai előfordulása a világban, Romániában, Hargita megyében és a csíki körzetben, a betegek szociális jellemzése tematizációval. Biró A. Zoltán – Bodó Julianna *A marginalizálódás ellen, Egy Phare-program és tanulságai*¹⁰ az endogén, belső kapacitások mozgósításának kísérletéről szóló beszámoló. A csíkszeredai Keresztény Segítség Alapítvány uniós pályázatának része volt az Európai Unió által nyújtott támogatás helyi hasznosításának megfigyelése és értelmezése, egy helyi szociálpolitika kialakítása és a modell átadása a szakma és a további pályázók számára. A tanulmány így a pályázatok technológiájába enged bepillantást és tartalmával, eredményeivel kíván hozzájárulni a regionális szociálpolitikák kidolgozásához. A program partnerszervezete a Szent Vince Konferenciák Németországi Szövetsége, amelynek Nyugat-Európában szerzett történeti tapasztalatai beépültek ebbe a folyamatba és elindítottak egy helyi egyesületi önszerveződést.

A kötetet a *Felvételek az „Idősek falun” program akcióiról* című, a program mozzanatait megörökítő összeállítás zárja, amelynek fontosabb eseményei a karácsonyi ajándékozás, az Öregek napja, a magyarországi testvérfa képviselőinek székelőföldi látogatása és egy szemorvosi vizsgálat.

⁶ Túros Endre: *Pista bácsi*. In i. m. 109–121.

⁷ Demeter Annamária: *Szegényedés, gazdagodás*. In i. m. 123–131.

⁸ Elekes Zoltán: *Időskor, elszegényedés és szociális gondozás*. In i. m. 133–146.

⁹ Dr. Gagyi Lidia: „*A tudó nem fáj...*”. *Tuberkulózis és szegénység összefüggései*. In i. m. 147–157.

¹⁰ Biró A. Zoltán – Bodó Julianna: *A marginalizálódás ellen. Egy Phare-program és tanulságai*. In i. m. 159–181.

A tanulmányok rendszere hármas tagolódást mutat, három különböző diskurzustípust von be a szegénységről szóló közbeszédbe. Megtalálhatóak benne az érvényes elméleti és fogalmi hálózatok alkalmazásai és kapcsolódó apparátusaikkal láthatóvá tett tudományos beágyazódásaik, a saját termelésű diskurzusok értelmező rögzítései az esettanulmányokban, és a praxisorientált, akcionista, programatikus diskurzusváltozatok. A bevezetést alkotó szerkesztői tematizáció a metadiskurzus funkcióját látja el. A narratív struktúra záró pozíciójában a *Függelék, A Szent Vince Konferenciák története* található, amely az *Egy Phare-program és tanulságai* című tanulmány kiegészítése. A záró pozíción kívül, a kötet szerzőinek bemutatása után, még egy összeállítás, egy fotóalbum következik, amely a praxisorientált, akcionista, programatikus diskurzusváltozatokkal kapcsolható össze és *A marginalizálódás ellen, Egy Phare-program és tanulságai* című tanulmánynak lehetne a része, de szemlélhetjük úgy is mint önálló vizuális rendszert, így „fényképtusok” olyan mozaikjának láthatjuk, amely a szegénység ábrázolásának szocialista vizuális örökségéhez vezetne tovább bennünket.

Textuális stratégiák a szegénység narratívában

A szegénység narratíva Székelyföldet tematizáló változata metadiskurzusból, tudományos diskurzusokból, saját termelésű diskurzusokból, praxisorientált, akcionista, programatikus diskurzusokból és vizuális töredékdiskurzusokból konstruálódik.

A metadiskurzus

A metadiskurzus diskurzus a diskurzusról. A metadiskurzusnak két változata van, a rövidebb a kötet borítóján, külső felületén található, a hosszabb közvetlenül a tartalomjegyzék után és a tanulmányok előtt, megkülönböztetetten, dőlt betűtípussal jelölve. A rövid változat a hosszabb változat szövegéből, szövegdarabjainak egymáshoz illesztéséből épül fel, a közbeszéd diszkurzív védekező-kizáró gyakorlatát, stigmatizáló értelmezési rácsát állítja opozícióba az értelmező diskurzussal, amely önmeghatározásában az empirikus tapasztalásból indul ki, a társadalmi csoport, a lokális közösség, a régió léptékeit használja, a folyamatokat leírja, és diskurzusának centrumába bevezeti a depriváció fogalmát. A hosszabb változat „az értelmező diskurzus fontossága mellett érvel”, leleplezi a közbeszédnek nevezett diskurzust, amely lokalizál, behatárol, tudomásulvételt, távolságot tartat, letakar, a közös érintettséget és a személyes tapasztalatokat háttérbe szorítja. Az értelmező diskurzus nem a statisztikai módszerekkel rögzíthető adatokból olvas, elutasítja a közbeszéd szegénység fogalmait, a társadalmi

folyamatokat tárja fel, azonosítja a korábbi szegénységformákat és a védekező technikákat, a közbeszédben nem alkalmazott társadalmi kontextusokat, s vonatkoztatási kereteket választ. Miért válhatott szükségessé a közbeszéd/értelmező diskurzus oppozícióba állítása és a közbeszéd analízise, tematikus és funkcionális dekonstrukciója? A metadiskurzus argumentációjában a szegénység folyamataiban és jelenségeiben számszerűsíthető/nem számszerűsíthető kettősségek érvényesülnek, de a stigmatizáló diskurzus csak a mérhető komponensek forgalmazása és felmutatása; ezekből a mérhető elemekből összeállított nyilvános, domináns diskurzus ellentétben áll a társadalom saját belső diskurzusával. A közbeszéd bemutatott és dekonstruált rendszere történeti alakzat, amely 1989 után alakult ki. Korábban a szegénység nem volt artikulálható, csak a harmadik világgal asszociálódhatott, az artikuláció során vált a szegénység szótárában egymás szinonimájává a lemaradás, a peremre sodródás és a létminimum szintjére kerülés. Az értelmező diskurzus célja olyan társadalmi diskurzus kialakítása, amely megfelel a kisebb léptékű társadalmi nyilvánosságok saját termelésű szegénység-diskurzusainak.

A tudományos diskurzusok

Az Elszegényedési folyamatok a Csíki-medencében című narratívum szupernarratíva, amely konceptualizálja a tárgyat és a szegénységnarratíva adott változatát, kijelöli a narratívumok helyét, leírja a lehetséges és az adott nézőpontok rendszerét. Korábbi szövegváltozata még az idősök marginalizálódásának narratívája volt, ezt váltotta fel egy bővített újrafogalmazása újabb narratívumok beépítése és a problematizáció átalakítása következtében. A kutatások nem ismert jelenségeket és tapasztalatokat emeltek be az értelmezési horizontba. Azt érzékelték, hogy a régió a gyakorlat és a diskurzusok szintjén már nem tudja kezelni az elszegényedés folyamatait az 1990-es években, és a történések mentális és szimbolikus feldolgozása elmaradt a lokális társadalomban. A társadalmi szituáció módosulása előtérbe helyezte a diszkurzív szféra elemzésének igényét, a jelentések cseréjét, a nyelvhasználat átalakítását. A jelentések cseréjének célja az értelmiség által elfogadott rendtartó, önmagán segíteni tudó székely falu mítoszának dekonstruálása, a közéleti-publicisztikai diskurzus cáfolata, amely gazdasági paraméterekkel és a falutól független okokkal magyarázta a szegénységet, és a változásokat elrejtő nyelvi szimbolikus manőverek, viselkedéssjátékok, eljátszások, diszkurzív gyakorlatok felmutatása. A szupernarratíva új értelmezésmódot kínált a helyi társadalomról a regionális szociálpolitika kidolgozásához és a diskurzusrend átalakítására. A konstrukció folyamatában több szemantikai alrendszerből álló koherens, egymásra vonatkoztatott elemeket tartalmazó jelentésmező jött létre. A szemantikai

alrendszer a szegénységértelmezések és helyi értelmezésváltozataik, a kifelé irányuló normatív reprezentáció rendje, a stigma és a másság identitás, a szociális hálók történeti alakzatai, a lokális kapcsolatrendszerek történeti változatai és a családi habitus. A szupernarratíva megalapozásában az empirikus tapasztalatok és a belső mítosz- és makroértelmezéseket elutasító antropológiai ellenhagyomány mellett a bourdieui szociológia és a network-elemzés volt meghatározó tényező. Egy szupernarratíva, ha nem megalapozó gondolati elemeinek egyszerű elismétlése, képes lehet megszabni a kutatási tematikákat, és így birtokba venni a jövőt. A szegénység-narratívák között az *Elszegényedési folyamatok a Csíki-medencében* című narratívum ezt a státuszt igényelte és szerezte is meg magának.

A *Székelyföldi elszegényedésről* szóló elbeszélés több részre tagolt. Az általános helyzet bemutatása Pierre Bourdieu habitusfogalma köré szerveződik, az elemző leírás különböző statisztikai forrásokon és személyes tapasztalatokon alapul, amelyet Székelyföld mint periférikus régió azonosítása és történeti narratívájának kialakítása követ, létrehozva a szegénység a szegénységben értelmezést. A tér felosztása generálja a területi egyenlőtlenségek tapasztalatának kiterjesztését és átvitelét a társadalom csoportjaira, így azoknak a város/falu kategóriákba rendezését. A falusi társadalomban azonban nem társadalmi csoportok vagy rétegek, hanem csak laza társadalmi kapcsolatokat alkotó tipikus családi helyzetek vannak. A narratíva ezeknek a társadalmi csoportoknak vagy családi helyzeteknek tereptapasztalatokat felhasználó jellemzése. Miért erre a kutatásmódszertanra épült az elbeszélés? Az erdélyi magyar társadalomról azért hiányoztak a kvantifikálható ismeretek, mert nem voltak alapkutatások, jelzőszámok, reprezentatív mintavételen alapuló felmérések, mert elmaradt a társadalom vizsgálatához szükséges folyamatos intézményes támogatás. A kutatók a kívánatos és a lehetséges eljárások közötti szelekcióra, résztvevő megfigyelésekre és értelmező esetelemzésekre kényszerültek. A tudományos reflexivitás a magyarországi tematikus bázisokhoz kapcsolódott, de lokális érvényesség nélkül, az önreflexivitás forrásai még az 1990-es években is csak esetlegesen vagy részlegesen álltak rendelkezésre.

A *Láthatatlan elszegényedés* című narratívum önmeghatározása esettanulmány, és három részből épült fel. Az első rész szerzői narráció, de önmagában ez is további egységekre tagolható, amelyek tematizáltan és formalizáltan elkülönülnek egymástól. A konceptualizáció társadalmi helyzetleírásból, a fogalmi rendszer meghatározásából és az empirikus elemzéshez érvényes szempontok és relevanciák megadásából alakul ki. A második rész „Az eset”, „A mi jó időnk lejárt...”, egy 43 éves nő vallomása és női elbeszélés. Szegénység-narratívum, amely közel 20 évet beszél el a gazdagodás és elszegényedés epizódrendszerében. Jól megformált, kitérésektől mentes, a család mikrorendszerére koncentrált, a háztartás gazdasági és társadalmi alkalmazkodási stratégiáiról

számol be, szerzői koceptualizációban a problematizált önátalakításra irányuló reflexív képességről. Ez a szegénység nem látható, mert „[a]z az érzésem sokszor, hogy azért küzdünk, hogy a látszatot magunkról fenntartsuk mások előtt”. A harmadik rész ismét szerzői narráció, amely a következtetéseket fogalmazza meg, az elszegényedő rurális térségekben előforduló alkalmazkodási stratégiák taxatív rendszerét állítja össze. A narratívumba folyamatosan belső jegyzetek is íródtak, amely így önmagába építette az 1990-es évek tudományos szegénységnarratíváit. A szegénységnarratívák a magyarországi közgazdaságtan, szociológia, agrárszociológia, egészségpszichológia és szociálpolitika narratívái. A koceptualizáció fogalmi rendszere az általános nyugat-európai és amerikai fogalomtárból merít, de a probléma alapváltozatának megfogalmazása az oroszországi átalakulás jelenségeinek értelmezéseivel kapcsolja össze.

A saját termelésű diskurzusok

A „*Nincs itt szegénység...*” narratívum exozíciója a szerző elbeszélésében egy szubjektív falutörténet, szegénységértelmezés: „igazi szegény, akinek nincs fedél a feje felett, és nincs meg a napi kenyere, nem akad a faluban”, és az a szentencia, hogy: „...itt nem volt szegény ember, ma sincs, s nem is lesz!”. A szerzői narráció adja meg a kifejtés során az alapolvasatot, az ő nézőpontja érvényesül és írja felül a „bennszülött” hangokat. A szerzői nézőpont a történeti faluközösség koceptualizációjára és népeségstatisztikai folyamataira épül, szemantikai magja az elvándorlás narratíva: „a század végén indultak el nagyobb számban és hosszabb időre mindazok, akikre személy szerint nem – csak a jövedelmükre volt szükség otthon”. Az elvándorlás folyamatában nem individuális döntések és nem az éhezés játszottak szerepet, a székelyföldi parasztcsaládok túlélési stratégiájának gyakorlata volt ez, az elvándorlók „kiküldöttek”. Erre a stratégiára utalnak a mai állandó panaszok, az hogy hiányzik a pénz, és mindaz ami a pénztökével megszerezhető, de a van – elég – felesleges definiálása nélkül. A szerzői elbeszélés elvándorlás-narratívája a jelenbe érve átvált pusztulás-narratívába, mert a tradicionális parasztfalu és a parasztcsalád nem szerezte vissza integritását. A parasztfalu már nem kooperatív közösség a régi-új elittel, falun maradottakkal és a közösség szélén élőkkel, az öregek, agglégények, szétesett családok, beköltözöttek, és fizikailag is elválasztva a cigányok halmazával. A narratíva történetes folytatása ennek a bizonyítása az úrnapi körmenet és falubejárás, találkozás- és történetvázlataival, beszédfoszlányaival, de meghatározó módszere a mikrokörnyezetek leírása és a történetek értelmezése. A falubejárás megtalálja a szegényeket a mellékutcákban, az utcák végein, a faluvégeken és a faluvégen túl. A faluvégen túl a cigányok találhatóak. A falu 1990-ben felégette a cigányok házai közül azokat, akikkel nem lehetett „szót érteni”. Ez a ha-

tármegvonás kimondta, hogy ti nem tartoztok hozzánk, és hogy kik a „fölöslegesekek itt”. A kollektivizálással kezdődően és lassan, majd az 1990-es években határozottan lezajlott a falu belső fizikai és szociális terének általános újrafelosztása. Tradicionális és individualizáltabb, modernizálódott fogyasztási szokások élnek egymás mellett, a falu „távol” van a várostól, akadozó telefonvonalakkal és buszközlekedéssel.

Pista bácsi élettörténete szerzői narratíva, a találkozások és a megismerkedés folyamata, amely Pista bácsi és házának leírásával, jellemző vonásainak bemutatásával indul az 1970-es években, majd ez átfordul élettörténete felépítésébe, különböző időpontokban és többször elmondott történeteinek, látott társas jeleneteinek időrendbe sorakoztatásával. Pista bácsi gyerekkorát árvaházban töltötte. Házasságot kötött. Volt munkanélküli, volt fafaragó, majd lakodalmas gazda, de élete végül házépítésének történetévé alakult. Ez a központi történet, amely a róla szóló falusi visszaemlékezések, vélemények értelmezésének eredménye, a történetek erre a vázra fűződnek, ezzel függenek össze. Retrospektív életrajz, a különös, a furcsa ember megépítése, amelyben Pista bácsi halála után elkezdődik feleségének, Katica néninek a rövid története, öregkoráról és a házuk sorsáról. A közölt szerzői narratíva az élettörténet többször átírt változata, Katica néni halála után három évvel és Pista bácsi halála után tíz évvel készült el, és az átdolgozások során vált a perifériára szorultság, a társadalomból való kirekesztettség, a kizártság, a beilleszkedés kísérleteinek, a társadalmi elismerés megszerzésének narratívájává, amelyeknek a ház lett a szimbóluma. Milyen világgal próbálta magát elfogadtatni Pista bácsi, a narratíva hőse? „Az ő életükben mindennek pontos, jól meghatározott ára volt, az emberi kapcsolatoknak is. Pontosan számon tartották, hogy mit miért adnak.”

B. A. idős nő elbeszélő, de élettörténete nem a közvetlen elbeszélésben tárul fel, az elbeszélés elbeszélése, a konstrukció konstrukciója az, amely a narratívában megjelenik. A szuperkonstrukcióban az elsődleges elbeszélés alapmotívuma az elszegényedés és a gazdaggá válás váltakozása az élettörténet felépítésében. Mi tárulhat fel számunkra a saját termelésű diskurzusból elbeszélése elbeszélőjének közvetítésével, a másodlagos olvasatból? *B. A.* saját élettörténetébe beépül az apa élettörténete, amelynek egy része az elsődleges elbeszélőnek is csak elbeszélésekből ismert. Az apa élettörténete a meggazdagodás – elszegényedés – meggazdagodás – elszegényedés – meggazdagodás történeteiből áll össze, ennek rendelődnek alá házasságtörténetei és személyes emberi tragédiáinak történetei, majd az elbeszélő anyjának élettörténete és a gyerekkor története. A gyerekkor motívuma a munka, és az „ő volt a fiú is, a lány is” helyzet, az apától örökölt fiúgyerek szeretet, amelyeknek meghatározó jelentősége lett később, mert sorsmotívumokká váltak a saját élet történetformálódásaiban. A saját élet eseménye a házasság, de ez csak gazdasági aktus, birtokkegyesítés, de társadalmilag elfogadott eljárás.

rás. A házasság a munka és gazdagodás történeteiből épül fel, a történetekben kulcsfogalom az élelmesség, amelynek a jelentéstartománya széles, a lopás és a megvesztegetés is része. A gyerekek iskoláztatásának és házasságainak történetei alkotják tovább az elbeszélést, ezekben a történetekben a férj már nem szerepel. A gyerekek élete B. A. számára a személyes életre vonatkozó döntéseiben öngazolásainak különböző módjai. Az életút a velük való kapcsolatok kudarcainak, a kölcsönös elutasítások és migránstörténeteik sorozatával jut el az elbeszélés szituációjába, a magány történetéhez. B. A. gazdag, de szegénynek érzi önmagát, mert „szeretet nélkül nem lehet dolgozni sem”. Az elbeszélői stílus egyes elemeire következtetni lehet a szuperkonstrukcióból. Az elbeszélő az élettörténete bizonyos mozzanatait többször megismételte, újra elmesélte azokat az epizódjait, amelyeket fontosnak tartott. A történetekben állandóan felbukkan a proverbiumhagyomány használata, amely a reflexivitás része, és tradicionális, puritán éthoszra utal, de ez az éthosz nem mentes ellentmondásoktól. Az ellentmondások az individualitás megjelenésének, a személyes élvezeteknek, örömöknek a pillanatai, ilyen a szép ékszerek és tárgyak felhalmozása, a jó ételek, a „jó koszt” kedvelése. Az elbeszélő élettörténetek háttérében a történelem folyamata csak akkor mutatkozott meg, ha az töréseket okozott az élettervek megvalósításában.

A praxisorientált, akcionista, programatikus diskurzusok

A praxisorientált, akcionista, programatikus diskurzusok a metadiskurzus elvárásaival ellentétben statisztikai forrásokat használnak fel témakonstrukcióikhoz, közös területi statisztikai egységeik Románia és Hargita megye, amelyekhez globális statisztikákat fűznek vagy a csíki körzet adatsorait kapcsolják. Jellemzőjük a fejlett világ/fejletlen világ képzetpár alkalmazása, az elmaradottság vagy az utolérés érzékeltetése, a pozicionálás kényszere és a saját hely meghatározásának bizonytalansága. A diskurzusélemtípus elemeinek sorrendje a konceptualizáció, a statisztikus valóság, az intézményesítettség állapota és az intézményépítés tervezete. Az intézményépítésben az alternativitás a helyi adottságokból indul ki, de az intézményépítés összetevői és eljárásai már a fejlett világból származnak. A praxisorientált, akcionista, programatikus diskurzusok a modern világ adaptációját mutatják be, az elfogadott alkalmazkodást a tradicionális társadalmi formák széthullása után létrejött szociális helyzetekben. Az adaptáció folyamatában a szervezeti kooperációk célja helyi szociálpolitikai és szociális minták létrehozása a kelet-európai szociális formák nyugatosításával vagy újabb, a térségben eddig ismeretlen modellek megteremtésével.

A narratív struktúra, a diskurzustípusok és a textualizációs stratégiák összefüggése

Az elbeszélések szerkezete, a beszédmódok és a szövegformálás módjai különböző kutatói stílusokat eredményeztek. Az egyéni szövegváltozatokban, a kutatási eljárásokban és a konceptualizációkban megmutatkozott önreflexivitás megnyilvánulásai-ban azonban közös kulturális antropológiai stílusjegyek találhatók. A tudományos stílusjegyek biztosítják a szegénység-narratíva elbeszéléseinek csoportösszefüggését. A szövegformálás eljárásai a legváltozatosabbak és a legkevésbé kötöttek, a tárgykonstrukciókra „improvizáltak” és „vándorolnak” a különböző diskurzustípusok között. A tudományos diskurzusok, a saját termelésű diskurzusok és praxisorientált, akcionista, programatikus diskurzusok között átmenetek, kevert típusok fordulnak elő. A diskurzustípusok minták és szövegcsoportosítási elvek, a gyakorlatban határesetek. A narratív struktúra a narratívumok rendszerének utolsó változata, szerzői és szerkesztői konstrukció. A szupernarratíva egyik funkciója egy ilyen struktúra előzetes és utólagos generálása. A szupernarratíva a narratívumok adott rendszerének meghatározása, sűrítése és igazolása.

IRODALOM

- BODÓ JULIANNA – OLÁH SÁNDOR (szerk.): *Elmentünk? Székelyföldi életutak*. Csíkszereda, 1996, Pro-Print, KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja.
- BRAUN RÓBERT: *Holocaust, elbeszélés, történelem*. Budapest, 1995, Osiris.
- CULLER, JONATHAN D.: *Dekonstrukció*. Budapest, 1997, Osiris.
- GAYER ZOLTÁN: Fényképaktusok. *Replika*, 1998. 33-34. sz. 87-102.
- HAMMER FERENC: Közbeszéd és igazságosság. A Fókusz szegénységábrázolása. *Médiakutató*, 2004. 1. sz. 7-24.
- KASHUBA, WOLFGANG: *Bevezetés az európai etnológiába*. Debrecen, 2004, Csokonai.
- OROSZ MAGDOLNA: „Az elbeszélés fonala”. *Narráció, intertextualitás, intermedialitás*. Budapest, 2003, Gondolat.
- SIK ENDRE – TÓTH JUDIT (szerk.): *Diskurzusok a vándorlásról*. Budapest, 2000, MTA Politikai Tudományok Intézete, Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont.
- SZUHAY PÉTER – BARATI ANTÓNIA (szerk.): *Képek a magyarországi cigányság 20. századi történetéből. „A világ létra, melyen az egyik fel, a másik le megy”. Antropológiai fotóalbum*. PÉTER SZUHAY – ANTÓNIA BARATI (ed.): *Pictures of the history of gypsies in Hungary in the 20th century. „World is a ladder, which some go up, some go down”. Anthropological photoalbum*. Budapest, 1993, Néprajzi Múzeum.

THOMKA BEÁTA (szerk.): *Narratívák 1. Képelemzés*. Budapest, 1998, Kijárat.

THOMKA BEÁTA (szerk.): *Narratívák 2. Történet és fikció*. Budapest, 1998, Kijárat.

THOMKA BEÁTA – N. KOVÁCS TÍMEA (szerk.): *Narratívák 3. A kultúra narratívái*. Budapest, 1999, Kijárat.

THOMKA BEÁTA (szerk.): *Narratívák 4. A történelem poétikája*. Budapest, 2000, Kijárat.

THOMKA BEÁTA (szerk.): *Narratívák 5. Narratívó pszichológia*. Budapest, 2001, Kijárat.

WHITE, HAYDEN V.: *A történelem terhe*. Budapest, 1997, Osiris.

